1e Jaargang No. 2 - November 1946

AGS Journaal

uitgegeven door de leerlingen van de amsterdamsche grafische school

ADRES VAN DE REDACTIE EN ADMINISTRATIE: DINTELSTRAAT 15 - TELEFOON 23980 - AMSTERDAM - ZUID

HET COURANTENbedrijf

Hoewel er steeds behoefte bestaan heeft aan een middel om de grote gebeurtenissen wereldruchtbaar te maken, is de courant, zoals wij haar tegenwoordig kennen, van geheel moderne oorsprong. Immers, het ligt voor de hand, dat zij pas na de uitvinding van de boekdrukkunst kon gaan worden wat zij thans is.

Met de ontwikkeling der boekdruktechniek ontwikkelde zich ook de courant.

Daar de drukkunst in China vroeger was uitgevonden dan in Europa, is het niet te verwonderen, dat daar de courant ook vroeger bekend was en China kan dan ook aanspraak maken op het bezit van de oudste courant der wereld.

De „King-Pau of „Hoofdblad", nog tegenwoordig uitgegeven te Peking, zou het eerst zijn verschenen in 911. Zij was voorgeschreven door bijzondere verordening van den regerenden keizer Quang Soo, doch kwam in het begin slechts op ongeregelde tijden uit. Sedert het jaar 1351 echter is zij wekelijks verschenen en in gelijk formaat uitgegeven. Zij bevatte niets dan besluiten in raadsvergaderingen, benevens nieuws van het hof, werd dan omstreeks het midden van de dag uitgegeven en kostte twee cash, of iets minder dan een cent per nummer. Nu echter verschijnt zij dagelijks in drie edities.

Haar duizend-jarig bestaan als vaste uitgaaf werd luisterrijk gevierd en ook in Nederland werd dit in de kranten herdacht.

Het woord courant is, hoe gewoon het ons in de oren moge klinken, geen hollands. Onder courant verstaan we elk blad, hetwelk ons het nieuws mededeelt, onverschillig of dit wetenschappen, kunsten, politieke gebeurtenissen of ongelukken of misdrijven betreft. De echte benaming „Tydinghe" werd hier te lande, toen men hier allés verfranste, vervangen door courante. En deze verfransing van de echt hollandse loopmare of nieuwsmare is zo ingeburgerd geworden dat niemand heden ten dage naar een loopmare, nieuwsmare of tijding, maar wel naar een „krant" vraagt.

Hoewel de Chinezen aanspraak kunnen maken op de oudste Courant, toch is bekend dat de bewoners van het oude Rome een nieuwsblad bezaten onder de naam van Acta Diurna, hetwelk betekent: dagelijkse gebeurtenissen. Tijdens het dictatorschap van Julius Ceasar werd de uitgaaf van deze courant een dagelijkse, althans dat zou kunnen blijken uit hetgeen Juvenalis, een beroemd hekeldichter, schreef en van een Romeinse dame vertelde „dat zij haar morgen doorbracht met het geregeld lezen van het dagblad."

In de beginne was de verspreiding dezer blaadjes met nieuwsberichten stellig zeer beperkt, want men weet, dat de rijke burgers slaven hielden, wier uitsluitend bezigheid bestond in het overschrijven ervan voor hun meesters, maar het duurde niet lang, of er verschenen personen, die er handel in begonnen te drijven en Tacticus bericht ons, dat men ze naar de provincie of wingewesten zond, ja zelfs naar de legers te velde.

Ik laat hier voor de aardigheid een van de berichten volgen hetwelk in een nummer van de Acta Diurna voorkwam.

"II (Rome) 30 Maart. De Fasces waren bij Licinius. Het Latijnse feest had plaats; op de Albanese berg werd geofferd en er vond een vleesuitdeling plaats. Op de (berg) Coeliolus ontstond brand, waarbij 2 rijen huizen tot op de grond toe door het vuur verteerd en vijf afzonderlijke huizen aangetast werden. Demiphon, een hoofdman der zeerovers, voor de vierde maal door Licinius Nerva, gevangen genomen, werd aan het kruis genageld. De rode vlag werd op het kasteel geplaatst en de consuls lieten de jonge manschappen op het Marsveld de nieuwe eed zweren."

Zonder twijfel ligt er nog een verre afstand tussen deze soort van uitgaaf en de couranten in de zin, die de kinderen van de tegenwoordige tijd er aan hechten; evenwel, hoever die verwantschap ook moge zijn, men kan toch niet de punten van overeenkomst ontkennen, die beide scheppingen aanwijzen; één en dezelfde behoefte schonk haar het aanzijn, doch in ver van elkaar verwijderde tijden en onder omstandigheden in de meeste opzichten zeer verschillend.

De Acta Diurna schijnen door alle wisselingen in de Romeinse staat heen voortgezet te zijn tot de laatste keizers toe. Toen het Keizerrijk ten val gekomen was, verdwenen de nieuwsbladen. *Wordt vervolgd.*

(Radio-causerie 1938, J. Aarden, leraar aan de A.G.S.)

Hoe een MEISJE ONZE A.G.S. ZIET

Bij deze eerste regel voel ik al meteen de gretige ogen die deze regelen zullen verslinden. Maar het is allemaal erg gewoontjes en er komen heus geen hartroerende of zenuwschokkende tonelen in voor.
Welnu dan, de maanden die ik nu al op school ben, heb ik al heel veel geleerd. En laat ik eerlijk zijn, welk meisje heeft ook nog ooit zo een pracht gelegenheid gehad om het object „man" te bestuderen, als ik nù. Iedere dag weer zie ik ze in alle soorten en maten, alle mogelijke (en onmogelijke) variaties met al hun onhebbelijkheden. Wat studieobjecten betreft had ik het toch waarlijk niet beter kunnen treffen.
Maar ook wat de heren zelf aangaat. Is het niet heerlijk om de ganse lieve dag door aardige en beschaafde jongemannen omgeven te worden (de leraren niet te na gesproken!), op handen gedragen te worden en overstroomd te zijn door allerlei liefs en hartelijks? En de hoffelijkheid bovenal. Hoorde ik ooit enig woord in mijn nadeel of dat me in mijn vrouwelijkheid kwetsen kon? Nooit of te nimmer. Ja, het is zelfs zo dat ik me vaak verlegen voel worden onder al die vriendelijke en welwillende blikken, over de vlotte opmerkingen nog niet eens gesproken, die de hele dag niet van de lucht zijn. Ik vraag me vaak af of ik op een dergelijke manier niet totaal bedorven wordt. Het is waarlijk schande zoals jullie je allemaal voor me uitsloven. Een hartelijk woord van dank is hier dan ook op de enige juiste plaats. Zou het eigenlijk geen tijd worden om (een „tip" voor mijnheer Groenendaal) eens speciale decoraties uit te gaan reiken voor jonge mannen die zich speciaal hebben onderscheiden op dit gebied?
Van de A.G.C. verder natuurlijk niets dan goeds. Men zou ook niets anders kunnen verwachten. Ze maken waarlijk de uurtjes die ze in mijn aanwezigheid in het tekenlokaal doorbrengen tot de prettigste van de hele week. De hoogst interessante en waarlijk hoogstaande gesprekken die ik met hen mocht voeren, zullen zeker ook na mijn schooljaren steeds in mijn herinnering blijven voortleven. De eer mee te mogen spreken en ze te mogen beluisteren is me heus te veel. Hun van enthousiasme doorgloeide werklust zal me zeker tot voorbeeld strekken en hoe bewonderde ik hen niet toen ze zich met hun volhardende en onverzettelijke geest op de meest taaie kost, de kunstgeschiedenis wierpen? En zegevierden ze niet in hun strijd? Dit alles heeft me diep geschokt. En terwijl ik hier zo stil zit te overpeinzen begrijp ik dat ik waarlijk diep, diep en diep dankbaar mag zijn en *moet* zijn om dit te mogen meemaken.
Slechts één conclusie. Het leven van een meisje op de A.G.S. kan òf een hemel, òf . . . . een hèl zijn. *Eva.*

ALTIJD JA NOOIT NEE

We mogen gerust zeggen, dat onze eerste ontwikkelingsavond geslaagd is. De belangstelling was groot en de spreker was in één woord „geweldig". Wij danken vanaf deze plaats mr Borst dan nog eens hartelijk voor de leerzame en aangename avond, die hij ons bezorgd heeft.
Wij hoorden van Amerika, het land van de sterken. Amerika het land van de groot-industrieën. Amerika het ideale land voor de huisvrouw. Amerika het land van opened en closed shops. Amerika het land waar ieder met nieuwe ideëen terecht kan. Doch ook Amerika, het wrede land, waar de zwakke mens ten onder moet gaan en Amerika waar nog gangster-methodes worden toegepast. Wij hebben met mr Borst samen de sensationele koppen koffie gedronken van 5 dollar-cents, een paar „Pall-Mall's" gerookt, prachtige Amerikaanse bedrijven gezien, enkele Amerikaanse families meegemaakt; doch ook een vrouw in de nacht zien werken, stakingen en fabrieken gezien en van slechte sociale voorzieningen gehoord. Werkelijk een boeiende en leerzame avond.
Na afloop van de lezing werd er nog gelegenheid gegeven om vragen te stellen en uit die vragen bleek al, dat de lezing veel stof voor gesprekken heeft geschapen.
In het lokaal van den heer Volcke was nog een tentoonstelling van Amerikaans drukwerk, waarvan ook een gretig gebruik werd gemaakt. Ook nog aan den heer Volcke onze dank voor het prima in orde maken van het lokaal.
We hebben de vrijheid genomen, om naar mr Borst toe stappen en op zeer beschroomde wijze te vragen:
„Mijnheer Borst, zouden wij nog eens beslag op een avond van U mogen leggen?" Wij krompen ineen bij de gedachte dat mr. Borst „Nee" zou zeggen. Doch deze krimp duurde slechts zeer kort want mr Borst antwoordde spontaan: „Tegen de A.G.S. zeg ik nooit . . . .Nee!"
Mr Borst, onze welgemeende dank. Wij hopen U in het komende jaar nog eens te mogen ontmoeten. *G. Aleven.*

SPELLINGSREGELS der AGS

Tegenwoordige tijd: Huiswerkboek (is gelijk aan Bindende Handleiding.)
Toekomende tijd: Zakagenda (is gelijk aan Eigen Kostprijs.)
Verleden tijd: Spijbelen.
Zelfstandig naamwoord: Directeur(en.)
Werkwoorden: Directeur en leraren.
Hulpwerkwoord: Firma Been & Kooiman.
Koppelwerkwoord: Naaimachine, vouwmachine.
Regelmatig werkwoord: Leerling A.G.S.
Onregelmatig werkwoord: Leraren A.G.S.
Bijvoegelijk naamwoord: Vrouwelijke leerlingen.
Voegwoord: Garen, touw, lijm, stijfsel.
Telwoord: De heer Oostveen, boekhouden links naast de hoofdingang 4x bellen, 3x kloppen.
Deelwoord: Snijmachine.
Voorzetsel: Electrische deur, proefpagina.
Tussenwerpsel: Interlinie, water bij lijm.
Meewerkend voorwerp: Overblijvers van lokaal 25.
Lijdend voorwerp: Drukvormen en Trees.
Klinker: Schoolbel om 8.30 en 1.30.
Medeklinkers: Lerarencorps.
Dissonant: Komt nooit voor, alleen als een leerling een kast in pastei laat vallen.
Aantonende wijs: Als de leraar zegt: het„moet" en de leerling zegt: ik kàn het niet.
Wensende wijs: Langere vacantie en kortere werkdagen.
Onbepaalde wijs: Lesrooster.
Gebiedende wijs: Meer interesse voor de schoolkrant!!

VERVOLG EN TEVENS HET SLOT VAN DIT ARTIKEL

HENK BARENS

OVER Christoffel PLANTIJN

Dat al die mensen zijn vrienden waren en hem hielpen, had tot gevolg dat sommige Katholieken Plantin voor een verkapte ketter hielden. Zo ver was het gekomen dat Plantin ook op de lijst van de Pays geschreven werd.
Naast al deze zorgen, die de zaken hem oplegden, had Plantin te dien tijde ook te waken over de opvoeding van zijn kinderen.
Hij stond er op dat zij niet alleen opgroeiden in de vreze Gods, in de eerbied voor den Koning, alle magistraten, hun oversten en ouders, maar ook dat ze hun geest met allerlei kundigheden tooiden. Zo kijken we wel eens enigszins bevreemd op, als wij vernemen dat Plantin zijn dochtertjes van 4 tot 12 jaar drukproeven liet lezen en verbeteren in de correctorskamer en dan nog wel in vreemde talen. Frater Johannes Elstius uit Nijmegen vroeg in 1576 aan Theodoor Poelman, destijds als commentator-corrector aan de Plantijnse drukkerij verbonden, of het waar was dat de dochtertjes van Plantijn Latijn, Grieks en Hebreeuws konden lezen en schrijven. Poelman antwoordde dat zulks inderdaad het geval was. Zij lazen deze talen, doch verstonden ze niet.
Na het uiteengaan van de vennootschap met de van Bomberghe's, was Plantin vast besloten om thans alleen met eigen krachten aan zijn drukkerij een wereldfaam te geven. Zijn vakkennis werd reeds allerwegen geprezen. Thans zou hij 't monumentaalste typografische gewrocht van de Nederlanden in de 16e eeuw tot stand brengen, n.l. de *Antwerpse Veeltalige Bijbel of Polyglotta*, ook de *Biblia Regia* geheten.
Het plan voor de grootscheepse onderneming broeide reeds sedert 1566 in Plantin's geest. De behoefte aan betrouwbare, wetenschappelijke uitgaven van de bijbelteksten deed zich sedert het optreden van Luther sterk gevoelen. Vooral in de tweede helft van de 16e eeuw, toen de Katholieke contra-reformatie beweging meer diepte en omvang nam, bleek de vraag naar dergelijke uitgaven waarin men naar het voorbeeld van de viertalige Bijbel van Alcala (1514—1517) de oude teksten (Hebreeuwse, Chaldese, Griekse en Latijnse) naast elkaar zou drukken, zich allerwegen in de Katholieke centrums te stellen. Verscheidene drukkers gaven zich de moeite om zulks te verwezenlijken, doch Plantin alleen heeft het tot een goed einde kunnen brengen.
Door tussenkomst van den secretaris van Philips II, De Cayas, die hem in de eerste jaren van zijn verblijf in Antwerpen had leren kennen, en van Kardinaal de Granvelle, in wiens gunst hij zich thans mocht verheugen, stelde Plantin zich in betrekking met den Spaansen Koning. Hij ontwikkelde zijn plan, dat aangenomen werd met belofte van geldelijke steun. Bovendien vernam Plantin, einde April 1568, dat Philips II zijn huiskapelaan, Arias Montanus, naar Antwerpen zou zenden om de proeven van het werk na te zien. De 17e Mei 1568 stapte Arias Montanus te Antwerpen aan wal, na een zeer bewogen reis met schipbreuk, die hem een tijd in Ierland en Engeland had opgehouden. In de Schelde-stad vertoefde Arias in de woning van Jan van Straelen. Hij bracht Plantin het bericht dat de Koning van elk vel druks van de nieuwe Polyglotta een proef wenste te ontvangen om ze zelf na te zien en een toelage van f 12.000.— voor het werk schonk op voorwaarde, dat hem daarvoor 6 exemplaren op perkament zouden worden gegeven. Later werden die getallen gewijzigd in 12 exemplaren en f 21.200.—.
Toen Arias te Antwerpen aankwam had Plantin reeds het nodige materiaal bijeengebracht. De lettersnijder Robert Granjon, uit Lyon, leverde hem stempels voor Griekse en matrijzen voor Syrische letters; de Hebreeuwse letters kwamen uit het fonds van de Bomberghe's en van Guillaume Le Blé uit Parijs, die ze toentertijd voor Garaniond had gesneden. Plantin had als eigen lettergieters François Guyot en Laurent van Everbroeck.
De geweldige hoeveelheid papier „grand réal" uit Troyes, „papier impérial à l'aigle" en „grand papier impérial d'Italie", werd hem geleverd door de Antwerpse kooplieden Jacques de Langaigne en Marten Jacobs. De 16.263 vellen perkament die nodig waren voor de 13 luxe exemplaren voor den Spaansen Koning bestemd, kwamen uit Holland door toedoen van Jan Tollis, perkamenthandelaar te Antwerpen.
Plantin had zijn beste graveurs aan het werk gesteld om de acht delen van dit groots gewrocht te illustreren. Pieter van der Heyden of America, Jan Wiericx, Geeraard van Campen, Philips Gallé en Pieter Huys hebben de titelprenten en verdere fraaie platen vervaardigd, 22 in getal.
Het drukken begon in 1568. Plantin's gasten werkten aan verscheidene delen tegelijk en toch duurde het nog tot Juni 1572, vooraleer de achtste en laatste foliant voltooid was en de drukker als in een overwinningsbericht aan Arias Montanus kon schrijven: Nos, laus Deo, omnia absolvinus quae ad Biblia Regia pertinent." (Lof zij God, wij hebben alles wat de Bijbel betreft beëindigd.)
De Antwerpse Polyglotta bevat evenals de Alcala-Bijbels die zij vernieuwen moest, de gewijde teksten in het Hebreeuws, het Chaldees, het Grieks en het Latijn, met de Syrische tekst van het Nieuwe Testament. De laatste delen bevatten de z.g. spraakkunsten, geschiedkundige en geografische inlichtingen enz.
Arias Montanus had de leiding van het gehele werk, doch Frans van Ravelingen en Guido en Nicolaas Fabricius (Lefèvre) hielpen hem bij het proeflezen voor de verschillende talen, die zij allen kenden, en Cornelis van Kiel, Bernard Zelius van Nymwegen en Antoon van Spitaels hielpen hem voor het Grieks en Latijn. Andreas Masius, Johannes Willems van Haarlem, Guilielmus Canterus, Kardinaal Sirlet en Johannes Molanus werkten ook mede.
Arias zag alles na en had in alles het laatste woord. Hij schreef o.a. verscheidene van de studiën, die in het apparaat voorkomen en was ook bij het opstellen van de voorrede. Gedurende vier jaren heeft hij elf uren per dag, zon- en feestdagen inbegrepen aan dit reuzenwerk gewijd.
Plantin's Polyglotta werd goedgekeurd door de Leuvense theologen op 26 Maart 1571, nog voor ze geheel gereed was; door de Sorbonne te Parijs op de 4e April 1572. Met de pauselijke goedkeuring liep het eerst niet zo vlot

van stapel. Er werden te Rome allerlei bezwaren geopperd, die hier op neer kwamen, dat Pius V geen uitgave kon goedkeuren zonder ze zelf onderzocht te hebben. Arias vertrok op 25 April 1572 naar Rome, waarheen Plantin reeds een volledig exemplaar van de Polyglotta had gezonden. Hij had van Philips II de opdracht gekregen de goedkeuring van de paus te vragen. Nog voor Arias te Rome aankwam was Paus Pius V gestorven en vervangen door Gregorius XIII. De 23e Augustus 1572 was Arias in het bezit van de gewenste goedkeuring. Weldra volgde daarop een pauselijk privilegie, hetwelk aan Plantin alleen toeliet de Polyglotta te drukken en te verkopen. Op zijn terugweg naar Antwerpen kreeg Arias nog van de Hoogmogende Heren van Venetië een privilegie voor dat werk. Daarna kwam nog privilegie voor Duitsland, Castillië, en Arragon, Nederland, Napels en Frankrijk.

Het werk op gewoon papier kostte f 70.—, zonder de band. De exemplaren op raisin-papier f 80.—; en die op „papier royal à l'aigle" f 100.—. De exemplaren op „papier impérial d'Italie" hadden een waarde van f 200.—, doch werden evenals de perkamenten exemplaren niet in de handel gebracht.

Het uitgeven van de Polyglotta heeft Plantin in zeer grote geldverlegenheid gebracht. Hij had zijn financieel draagvermogen overschat en de geldelijke steun, die hem door Philips II toegezegd was, bleef gedeeltelijk achterwege. Plantin zag zich genoodzaakt geld te lenen, om het werk te kunnen voortzetten. Bij een Antwerps koopman, Gaspard van Zurich, stond hij in 1572 in het krijt voor f 13.878.—.

Tegenover de Venetiaanse koopman Scotti ging hij ook zware schulden aan. En hij zag zich genoodzaakt 400 Polyglotta's in eens te verkopen aan de Antwerpsen koopman Louis Perez voor een som van f 16.800.—.

Philips II wilde toch Plantin ter hulp komen, niettegenstaande zijn eigen geldverlegenheid. Hij beval aan den Antwerpsen meesterdrukker en aan zijn schoonzoon, Frans van Ravelingen een jaarlijkse som van f 400.— uit te betalen op de verbeurde bezittingen van den Graaf van Hoogstraten, maar na de Pacificatie van Gent werd deze verbeurdverklaring vernietigd en er kwam niets van het besluit der Koning.

Lang ging Plantin gebukt onder deze toestand. Later, 1583, stelde hij een uitvoerig request op, waarin hij den Koning herinnerde, wat hem beloofd en niet geschonken werd en in welke moeilijkheden hij daardoor verkeerde. Ook voor Arias was het niet alles roem wat het uitgeven van dit reusachtige werk meebracht. Leon de Castro, professor aan de hogeschool te Salamanca, wierp allerlei verdenking op tegen de Polyglotta. Hij was een onverzoenlijk tegenstander van de Hebreeuwse Bijbeltekst, dien hij voor vervalst hield, al kende hij geen woord Hebreeuws. Noch de goedkeuring van den Paus, noch die van Leuven en van de Sorbonne, konden hem beletten zijn woede bot te vieren tegen Ariàs, die van de Oosterse en andere Hebreeuwse teksten had gebruik gemaakt. Hij zond zijn bezwaren in een brochure aan den Paus en aan de Inquisitie. De „Vulgata-tekst" was, volgens zijn oordeel, de enige Bijbeltekst, die door de Roomsen voor echt gehouden mocht worden. Men had hem goed voor te leggen dat het Concilie van Trente alleen de voorkeur aan de Vulgata had gegeven voor het bepalen van de geloofspunten, en dat zulks in het geheel het gebruik der oorspronkelijke teksten niet uitsloot voor zaken van ondergeschikt belang. Hij ontwapende niet. De zaak werd door de Raad der Inquisitie onderzocht, die Arias van ketterij vrijpleitte, maar hem toch zekere vrijheden ten laste legde. De verslaggever, Juan de Mariana, liet de verdere verkoop van het boek toe.

Een andere vijand van de Polyglotta was Willem Lindanus, bisschop te Roermond en later te Gent. Ook hij stond op het standpunt van Leon de Castro en ontzegde alle waarde aan de Hebreeuwse Bijbelteksten, alhoewel hij ze niet lezen kon. De prelaat veroorloofde zich tegenover Arias en Plantin allerlei verdachte praktijken, die hem schilderden als een hartstochtelijk, niet altijd ridderlijk, tegenstander.

Het is bij het uitvoeren van groot werk als de Polyglotta, dat Plantin de volle maat gaf van zijn buitengewone eigenschappen als nijverheidshoofd en als wilskrachtig mens. Drukker is niet ieders zaak, schrijft hij ergens. Wie niet door een zekere natuurlijke aanleg of door een goddelijke beschikking voor een zo zwaar en onophoudend werk bestemd is, houdt het niet vol. Hij moet kunnen omgaan met de werklieden die gewoonlijk boosaardig en weinig te vertrouwen zijn en vooral kwade streken tegenover hun meester zullen uithalen als ze weten dat hij besteld werk heeft dat op tijd moet voltooid zijn.

Tegenover hun plagerijen moest Plantin zich eens met een „lock out" verdedigen. Hoe dringend het werk ook was, joeg hij al zijn gasten buiten, bewerende dat hij niets meer drukken wilde. Eindelijk kwamen ze om vergiffenis vragen en om terug aan het werk gesteld te worden.

Elders klaagt hij over de onverschilligheid en de dronkenschap van de werklieden, die door geen wet of reden er toe te bewegen waren flink door te werken.

Plantin's opvolger en medewerker, Jan Moretus, sprak later nog in dezelfde ongunstige zin over de werklieden der drukkerij. „Ze zijn zo lastig en boos als het maar zijn kan" schrijft hij, „men zou zeggen dat zij aan elkander geleerd hebben de Maandag te vieren en slechts te werken als het hun bevalt. Zo ze eens goed werken dan is het alleen als gij er bij zijt." En als ik hun dan vraag waarom ze niet gewerkt hadden, dan krijg ik dadelijk de gekste antwoorden van de wereld." De ene komt mij vertellen dat hij de eerste mis is gaan bijwonen van een boekhandelaar die kanunnik is geworden. De ander dat hij met de deken der schilders orde is gaan brengen onder de boekbinders, en geholpen heeft te verkrijgen dat geen korfdrager zich verstouten zou almanakken te verkopen zo hij geen aangenomen schilder was." Op humoristisch speelse wijze vertelt Jan Moretus dat alles en nog meer aan zijn schoonvader in de inleiding tot een „Theatrum typographicum", dat hij hem aanbood als nieuwjaarsgeschenk in 1576 en dat thans nog in het Museum Plantin bewaard wordt.

Doch vooral de geldelijke moeilijkheden kwellen Plantin. Hij worstelt er tegen als tegen een veelkoppig monster, schrijft hij in de hem eigen getekende taal aan zijn beschermer de Cayas.

Wij vertalen: „De drukkerij is een ware tolk of afgrond in wiens muil men, door veel taai ononderbroken zwoegen, voortdurend alles moet werpen, wat nodig is, zo niet verslindt dit monster zijn eigen meester en al wie er zich naast hem mede bezighoudt."

Plantin zelf was er verwonderd over, dat hij het grootse werk der Polyglotta tot een goed einde had kunnen brengen. Zijn vakgenoten hadden met hem gespot, toen hij het werk begon, en overal hadden ze uitgestrooid, dat hij er onder zou bezwijken. Plantin's gelovige natuur bracht aan God al de eer van de geslaagde onderneming. Al de krachten van zijn hartstochtelijke ziel stonden gedurende zijn werken in dienst van de drukkunst.

Alle moeilijkheden, die Plantin thans ondervond, sproten voor een groot deel voort uit de kapitalistische methoden, die hij in de boekdrukkunst wilde toepassen. Professor H. Pirenne, die de eerste was om de aandacht te vestigen op dit karakter van Plantin's bedrijvigheid, zo helemaal in overeenstemming met de geest, die in het Renaissance-Antwerpen op economisch gebied heerste, zegt: „Beter dan zijn voorgangers heeft Plantin begrepen welke hulpmiddelen een stad als Antwerpen voor de drukpers opleverde. Stoutmoedig heeft hij haar de kleine werkhuizen doen verlaten, waar ze nog toe beoefend werd om op haar kapitalistische karakter toe te passen. Hij heeft er het eerst een ware nijverheid van gemaakt. Voor hem gebruikten de grote drukkerijen maar twee of drie persen met enkele gasten. Wat is dit vergeleken bij de een en twintig persen en de honderd en zestig werklieden, die Plantin bezigt? Zo de cijfers van Guicciardini nauwkeurig zijn dan moest zijn jaarlijks zakencijfer ongeveer één millioen franc bedragen.

Bij het lezen van zijn correspondentie zien wij hoe vaak hij zich daar als een hedendaags fabrikant vertoont. Hij maakt ruim gebruik van het crediet, werpt zich onverzaagd in de grootste zaken, heeft te kampen met werkstakingen en beantwoordt ze met de „lock out."

Hij is er zich heel goed van bewust, dat het kapitalistische genie noodzakelijk is om een onderneming als de zijne tot een goed einde te brengen.

Het drukken van de Polyglotta heeft Plantin evenwel één grote vreugde geschonken, buiten het opbeurend besef iets groots verwezenlijkt te hebben, namelijk de zeer oprechte waardering van Arias Montanus, die weldra tot een grenzenloze vriendschap werd tot in het gehele verdere leven.

Ziedaar hoe Arias spreekt over de geest, die in de Plantijnse drukkerij heerste toen men er de Polyglotta drukte: „Er werken dagelijks aan de Bijbel veertig man en een bewonderenswaardige zaak is het dan ook. Er komt geen man van kunde in de stad, of hij wil de orde en de bedrijvigheid zien, die in Plantin's huis heersen, en de kunst aan dit werk besteed. Ik hoop, dat, wanneer het voltooid zal zijn, het tot het grootste zal behoren wat men ooit gezien heeft of denken kan. (10 Mei 1570)."

En over den man die dit alles bezielde, schreef Arias: „Nooit in mijn leven heb ik iemand gezien, die meer bekwaamheid verenigde met meer goedheid, en meer kennis van de deugd met meer beoefening ervan. Elke dag vind ik in hem iets te loven en vooral de grote ootmoedigheid en het geduld, dat hij toont tegenover zijn vakgenoten, die hem benijden, en zien wij, inplaats van het kwaad dat hij hen zou kunnen doen, niets anders dan dat hij hun weldaden bewijst."

3de ONTWIKKELINGSAVOND

Voor de derde ontwikkelingsavond is de heer C. Pels bereid gevonden om ons op deze avond „iets" van papier te vertellen. De heer C. Pels is de bedrijfstechnicus van de firma Van Gelder & Zonen en zijn naam heeft dan ook in de Nederlandse en buitenlandse papierwereld een goede klank. Deze avond zal in begin December worden gehouden; de juiste datum zal u nog tijdig op het aanplakbord bij de hoofdingang worden bekend gemaakt.

Meneer MÖLLENKAMP.. WAAR OF NIET

„Mensen, ik heb het er net over gehad met meneer Groenendaal, vanmiddag gaan we naar die nieuwe tentoonstelling in het Rijksmuseum! Maar .... (en dan aarzelde meneer Möllenkamp even) de kosten zijn nogal hoog, de man twee kwartjes!"

Ja lui, zo ging dat vroeger, en nu zal dat nog wel zo zijn. Gemompel, gerinkel met de laatste tien losse centen, nazien van lege portemonnaies ... enfin, vaak was het zo, dat meneer Möllenkamp maar zijn eigen portemonnaie leegschudde, zodat we toch allen naar de tentoonstelling konden gaan. Jongens, dat kàn anders.

Weten jullie, dat zo om en nabij éénvierde deel van de studerende Amerikaanse jeugd schoolgeld, èn vaak hun eingen onderhoud, zèlf verdienen? Laat dit eens even goed tot je doordringen. Jongens en ook meisjes, van onze leeftijd, die daar even „hun eigen zaak opknappen" Oh, denk niet dat het hun geen moeite kost, dat alles vanzelf gaat. Maar ze doen het dan toch maar even! En het is mogelijk, niet alleen in dat verre Amerika, maar ook hier! En zouden wij dan nog niet eens aan die „museum centen" kunnen komen? Dat gaan we eens bekijken! Ze zùllen er komen, dat spreken om te beginnen al af! Als reproductie-tekenaar ben je al direct bevoorrecht boven de anderen. Je produceert, laten we maar zeggen „schept" iets met een minimum aan materiaalkosten. Dàt komt dus wel in orde. Nu eens even kijken voor welke mensen we zullen gaan werken: is er niet iemand in de familie, die een geboorte- of verlovingskaartje nodig heeft? Een ontwerpje in de juiste kleur en de nodige (sluitende!) clichétekeningen brengen direct al aardig wat op! Heeft de melkboer, de kruidenier of wie dan ook, soms een kaart nodig met de mededeling er op „dat hij tussen de middag graag rustig wil eten?" Of denk eens aan een kaartje voor een speciale bon, die zo juist bekend gemaakt is!

Sint Nicolaas, Kerstmis, Oud- en Nieuwjaar, wil je nog mooier tijd hebben om maar voor het hele jaar ineens de „museumpot" vol te hebben! Ga erop uit! Wees niet bang, praat en vraag! „Neen" heb je „ja" kun je krijgen! Later zal het ook zo moeten, als je tenminste voor jezelf wilt gaan werken. Ben je er eenmaal in, dan gaat alles gemakkelijker.

Nu is er, geloof ik, ergens in het schoolreglement een regeltje, dat het de leerlingen verboden is om voor de „praktijk" werk te leveren tegen betaling; ik heb wel eens zo iets gehoord. Toch geloof ik, dat dat *niet* op bovenstaande slaat. Er kan in elk geval over gepraat worden, en .... mogelijkheden genoeg! Vind je niets, nu, dan zou ik mijn schilderkist maar als zakdoekendoos gebruiken, want dan word je nooit een goed reclametekenaar. Het leven is hard, maar voor wie zijn oren en ogen open heeft is het nog niet zo gek! *H.*

✶

Onze vraag in het eerst verschenen A.G.S.-Journaal naar medewerkers werd beantwoord door Hans Aalderink uit Utrecht, oud-leerling der afd. Reproductie-tekenen, die zich bereid verklaarde maandelijks een vaste bijdrage te leveren.

Wij danken hem hiervoor en hopen dat z'n pittige artikeltjes in de smaak bij de lezers zullen vallen. *Red.*

UIT HET LEVEN VAN EEN

MEESTER DRUKKER

Mr. J. F. van Royen, die in het maatschappelijk leven algemeen secretaris was van het hoofdbestuur der P.T.T., is 10 Juni van het vorig jaar op 63-jarige ouderdom heengegaan.

Er zou geen aanleiding zijn in dit tijdschrift over hem te schrijven als hij niet op een ander gebied, nl. dat der kunst, een plaats had veroverd en werk verricht, dat tot het beste behoort, wat Nederland geleverd heeft. Zijn dood is een verlies, dat sterk gevoeld wordt in de wereld van het schone boek.

Het schone boek — the book beautiful zoals de Engelsen zeggen — is voor de bibliophielen een werk, dat met de uiterste zorg is gezet en gedrukt. De kunst — zeer zeker een kunst, want men spreekt toch van drukkunst — was een periode van verval ingegaan en niet alleen in ons land. En het merkwaardigste was, dat voornamelijk mannen, „die van huis uit geen drukkers zijn, of waren, in staat bleken, de boekdrukkunst, door de minderwaardigheid der vaklieden zo diep gezonken, te zuiveren en op een niveau te brengen waarop zij het beste van vroeger weder kan verdrijven", aldus P. N. van Eyck in een artikel uit eind 1923 of begin 1924 in de *N.R.Ct.*

Tot die behoorde met Morris, Cobden-Sanderson, Wiegand ook mr. Jean François van Royen. Afgestudeerd als jurist kwam hij bij de firma Nijhoff in oude boekhandel. Altijd had hij aan een scherp verstand een fijne smaak gepaard. De kunst was hem een liefde in zijn leven en eng was zijn smaak niet. Met evenveel kennis kon hij spreken over muziek als schilderkunst, architectuur als plastiek. De kunstnijverheid had evenzeer zijn belangstelling als de kleur van een postzegel of het uiterlijk van een postwisselformulier. De techniek van drukken beheerste hij even goed als de zetkunst. Als organisator in de kunstwereld vond hij zijn weerga niet.

En deze grote belangstelling voor een eigen werkzaamheid in de kunst ontplooide hij gedurende een drukke maatschappelijke loopbaan, want reeds op vijf en twintigjarige leeftijd kwam hij — 16 Mei 1904 — in dienst van het staatsbedrijf der P.T.T., waar hij op 3 Mei 1917 den heer De Bloeme opvolgde als administrateur, welke titel later werd gewijzigd in Algemeen Secretaris.

Het eerst lezen wij iets van Van Royen in de Aprilaflevering van 1912 van De Witte Mier. Hij was toen acht jaar ambtenaar en besprak in een artikel het Rijksdrukwerk. „Want laten wij het in drie worden zeggen: het Rijksdrukwerk is lelijk, lelijk, lelijk, d.i. driewerf lelijk in lettervorm, in zetwerk en in papier, die drie hoofdelementen, waaruit het drukkarakter is samengesteld." Men moet er niet gering over denken, dat een jong ambtenaar dit heeft durven schrijven en men moet er nog meer eerbied voor hebben, dat Van Royen met taaie energie heeft kunnen bereiken, dat zijn conservatieve collega's hun tegenstand niet alleen hebben opgegeven, maar tot de erkenning zijn gekomen, dat zijn werk niet alleen fraaier, maar ook practischer was en niet duurder.

Toen in ons land in 1909 J. Greshoff met zijn vriend J. C. Bloem het plan vormde om typografisch goed verzorgde boeken uit te geven, voegde zich, voordat enige uitvoering daaraan was gegeven P. N. van Eyck bij hen. In 1910 verscheen het boek van de Zilverdistel, in 1911 volgden er twee en in 1912 het vierde. Van dat jaar af gaat mr. van Royen zich zeer voor de boekkunst interesseren, want in De Witte Mier, een klein maandschrift voor de vrienden van het boek, dat Greshoff in 1912 had opgericht in navolging van Der Zwiebelfisch, eine kleine Zeitschrift für Bücher und andere Dinge, komt niet alleen het merkwaardige opstel voor over De Typografie van 's Rijks Drukwerk (waarin hij een voorbeeld geeft hoe het moet), waaraan ik enige zinnen ontleende, maar ook andere artikelen over de boekkunst, evenals in de volgende jaargangen.

Hij legt zich met zijn volle liefde op dit vak toe, niet alleen theoretisch, maar ook practisch. Hij verzamelt boeken, houdt lezingen in zijn huis en in de eerste jaargang van *De Witte Mier* vindt men een circulaire, waarin hij zich beschikbaar stelt „de ontwikkeling der moderne boekkunst, die voor Europa voornamelijk in Engeland en Duitsland plaats vond, te behandelen." Dit gebeurde in de winter van 1912—1913. De praktijk leerde hij bij niemand minder dan den Engelsen drukker Cobden-Sanderson en dat in zijn uitgaven invloeden van den leermeester te zien zijn, spreekt haast vanzelf.

Was het wonder, dat van Eyck, toen Greshoff en Bloem zich uit de leiding hadden teruggetrokken, de typografische medewerking van mr. Van Royen vroeg? En dat, na de verschijning van Leopold Andrians Gedichte, de leiding door Van Royen en Van Eyck werd gevoerd? Om beurten verzorgden zij een boek van 1913—1915, dat op de handpers bij Joh. Enschedé te Haarlem werd gedrukt. Intussen had S. H. de Roos in Januari 1912 zijn Hollandse Mediaeval aangekondigd en deze letter had zeer grote invloed op de verzorging van het boek. Men had nu een eigen nationale letter, die gemakkelijk met de buitenlandse invoer kon concurreren in sierlijkheid en die getuigde van Hollandse degelijkheid tevens. Bovendien was het een letter van deze tijd. Van Royen erkende er aanstonds de schoonheid van en De Zilverdistel gaf De Roos opdracht een letter te ontwerpen voor de werken van nieuwe litteratuur, welke zij wenste uit te geven. „Het leidend beginsel bij het vaststellen van het karakter onzer letter was: de grondvormen, die tot nu toe in de Venetiaanse letters der XVe eeuw — altijd binnen de grenzen door giet- en druktechniek van toenmaals gesteld — haar zuiverste verwerkelijking vonden, naar ons stijlgevoel tot uitdrukking te brengen. *(wordt vervolgd)*

CRITIEK...

Wij danken den heer J. Laverman uit Drachten hartelijk voor de verschillende op- en aanmerkingen met betrekking tot onze schoolkrant geleverd.

Inderdaad staat ons blad nog niet op een zodanig peil dat het wat taal en stijl betreft, volmaakt kan worden genoemd. Men dient echter vooral niet te vergeten dat het hier om een orgaan gaat, wat door de leerlingen is samengesteld en waaraan als zodanig alle fouten vastkleven welke door leerlingen gemaakt kunnen worden. Wij doen echter ons best om in de volgende bladen zo veel mogelijk fouten te vermijden.

Bij het in zee gaan van ons blad wisten wij dat het in kringen terecht zou komen waar men gewend is drukwerk met een critisch oog te beschouwen.

Indien wij nu critiek ontvangen uit die kringen, welke van opbouwende aard is, kunnen wij daar niet anders dan verheugd over zijn. Uiteindelijk kan dit het A.G.S.-Journaal slechts ten goede komen! *Redactie.*